

Aspecte ale dezvoltării asistenței sociale în Epoca Antică *Ecaterina Zubenschi, dr., conf. univ.*

Summary

The development of social work has undergone various changes from one period to another, depending on the social policy of the states in those eras.

First Initiated as act of charity for the poor social layers as suffering and in need, welfare becomes a cult of the wealthier strata to Neave, turning into the bosom the Christianity into a multi well organized system.

Antichitatea a început în anul 3000 î. Hr. și a durat până în jurul anilor 476-604-750 e.n., începând cu destrămarea Imperiului Roman de Apus. Reprezintă epoca în care s-au dezvoltat cultura, arta, religia și marile civilizații, s-au pus bazele formării sistemului asistențial filantropic.

Antichitatea se împarte în 3 mari perioade:

Perioada antică veche, anii 3000-775 î. Hr., cea mai lungă perioadă a antichității.

Perioada antică clasică începe cu anul 776 î.Hr. și se termină cu apariția creștinismului. Se formează orașele-state (Athena, Sparta), are loc dezvoltarea filozofiei, artelor, extinderea coloniilor grecești în bazinul mediteranean, Asia Mică.

Perioada antică târzie cuprinde anii 303-604 e.n., după opinia lui Henri-Irénée[4], iar după Patrick J. Geary[5] ar fi perioada anilor 400-750 e.n. În această perioadă Imperiul Roman este atacat de către barbari (triburile persane și germanice), împărțindu-se în Imperiul Roman de Est și de Vest, este adoptat creștinismul ca religie a imperatorilor, apare Evul Mediu și Europa creștină.

Omenirea, de-a lungul istoriei, a **inițiat forme specifice de ajutor social, de la acțiuni caritabile de asistență socială până la activități profesionalizate, fundamentate științific.**

Asistența socială în perioada antică, veche, înainte de I. Hristos.

Sec XVIII – î. Hr. În Orientul Antic nu existau politici de protecție și asistență socială, însă ideea filantropiei și spitalizării celor bolnavi exista. **În fiecare an, în celebrarea zeilor, preoții templelor egiptene, distribuiau alimente populației sărace și suferinde.** Pentru ei se practica diferite forme de acțiuni: colectă, donații, ofrandă (daruri, aduse la altarul zeilor pentru a fi jertfite).

Primele texte care conțin idei economice și reguli de bază a conduitei morale sunt Upanișadele, Artaastra, Legile lui Manu, Dharmasatra (India), Codul lui Hammurabi sau codul justiției, care a funcționat 1000 de ani (Egipt și Babilon).

1728-1686 î.Hr., Hammurabi, cel de-al șaselea rege al Babilonului, a pus începuturile dezvoltării medicinei și justiției. **Codul regelui Hammurabi** (anul **1750 î.Hr.** sec. al XVII-lea î.Hr.) includea și cerința către popor de a-i ajuta pe cei ce sunt în suferință. În el se prevedea **pedeapsa cu moartea**, dată pentru adulter și incest, calomniator și vrăjitor, pentru martorul fals, hoț și tăinuitor, hoțul de copii și cel care a ascuns un sclav fugit.

1200 î.Hr. - în Israel, poporul evreu are credința că Dumnezeu așteaptă ca oamenii să-i ajute pe cei săraci și suferinzi. În Exod, Dumnezeu eliberează poporul Său de egipteni și transformă situația de înstrăinare și de asuprire într-una de libertate și demnitate - de a elibera tot poporul exploatat și pe fiecare om asuprit. Termenul curent „**agape**” este moștenit de la evrei. Și, până acum, evreii au grijă de semenii lor săraci, familii cu mulți copii, bătrâni, persoane cu dizabilități etc. Comunitățile evreiești (răspândite din antichitate în toate statele lumii) le oferă gratuit hrană, donații, colete, locuințe, foi la sanatorii, odihnă etc.

Asistența socială în perioada antică clasică.

De rînd cu donațiile filantropice, colectate de la popor, statul practica tributul, care reprezintă o obligație în bani sau bunuri plătită de un stat altui stat, în semn de respect, loialitate

sau de recunoaștere a supunerii. Tributul era folosit și în cazul unor taxe religioase pentru întreținerea templelor sau a unor situri considerate sacre.

În Dacia preromană – persoanele vârstnice erau tratate cu respect și îngrijite în familie de către membrii familiei lor. Copiii orfani erau adoptați de familii. Celelalte categorii de nevoiași erau întreținute de către obștea comunității din care făceau parte [2].

Grecia antică. Societatea grecească era structurată în 3 clase sociale: nobili, țărani și sclavi – primele doua categorii aveau calitatea de cetățeni și se bucurau de anumite drepturi: egalitate în justiție, dreptul de a purta arme, în timp ce sclavii erau lipsiți de orice drepturi.

500 î.Hr. în Grecia antică, primele programe de asistență socială au apărut în democrația atenică, cea mai avansată formă politică din acea vreme. Statul, în vremea lui **Pericle**, a asigurat **accesul tuturor cetățenilor la educația primară și gimnazială gratuită, accesul la funcțiile publice**. Cel mai sărac cetățean putea ajunge să conducă statul.

300 î.Hr., cetățenii **greci** donau bani pentru săraci. Apar **primele cantine, băi publice** pentru săraci și nevoiași. Statul atenic susținea finanțarea studiilor, din bugetul public, a orfanilor de război. Se instituie termenul de „**filantropie**” (dragoste de oameni): *filos* - acte de dragoste, omenie; *antropos* – față de oameni. Bogații greci și romani adoptau orfanii pentru sclavie.

Sclavul putea dobândi libertatea prin devotament și sîrguință. Persoanele cu dizabilități nu erau acceptate de către societate.

În China, „**Analectele**” lui **Confucius** declară oamenii ființe sociale și se afirmă că pot spera la o formă de simpatie, ca expresie de ajutorare a celor nevoiași („jen”).

În Grecia Antică și în Roma Imperială au apărut **primele forme de ajutoare sociale de stat, sub forma pensiilor și a burselor de studii**.

Sec V î.Hr. – Republica romană a Romei antice a asigurat, pentru cetățeni, **programe de protecție socială**. **Plebea romană se obișnuise să trăiască din pomana statului și a particularilor bogați**, fără să muncească. **În secolul al IV-lea**, numărul zilelor nelucrătoare într-un an se ridicase la 175!

Asistența socială în perioada antică târzie.

La începutul secolului III î.Hr. clasa dominantă este formată din colectori de taxe, perceptori, autoritatea cărora se transmite ereditar. **Începe dezvoltarea proprietății private și structurarea societății în clase sociale:** nobili (patricieni – guvernatori, cavaleri), plebei. Sclavii n-aveau drepturi. Are loc extinderea mărfurilor și schimbul lor între localități și țări, intensificarea circulației bănești, **apariția primelor instituții de credit**.

Începînd cu **sec. II î.Hr.** și continuînd cu epoca Imperiului Roman, **plebei i s-au distribuit alimente gratuite în fiecare săptămînă**.

Secolul I î.Hr. La Roma, circa **400 000 de cetățeni erau hrăniți din vistieria statului**. În epoca Imperiului, **distribuirile gratuite de grîne** au fost extinse și la alte orașe populate cu cetățeni romani, astfel, **milioane de oameni erau hrăniți din bugetul statului**.

Spre sfîrșitul mileniului I î.e.n., **proprietatea privată tinde să devină dominantă**. Are loc **formarea primelor imperii coloniale**, formate din stăpîni și sclavi.

În perioada antică târzie, de după Hristos, asistența și protecția sunt asigurate de Biserică. Aprox. **în anii 30 d.Hr.**, **Isus propovăduia** că *«Aproapele nostru este orice om fără nici un fel de deosebire*. Păcatele împotriva dragostei către aproapele sunt: pizma sau invidia, ura, clevetirea, înșelăciunea, furtul, omorul și toată nedreptatea. Săracul, imagine a lui Christos, este considerat un personaj sacru, pe care Biserica îl întreține prin pomana individuală și instituțiile caritabile. **Cele 7 fapte ale milosteniei trupești, lăsate de Iisus sunt:**

1. Hrănirea celui sărac sau neputincios, care nu se poate întreține prin muncă proprie.

2. A da apă celui însetat, care din lipsă sau slăbiciune, nu își poate alina setea.
3. Îmbrăcarea celui gol, cel ce din lipsă nu are cu ce să se îmbrace și să se apere de frig.
4. **Cercetarea celor în necazuri și nevoi și ajutorarea lor.**
5. **Cercetarea celor bolnavi**, prin cuvinte mîngîietoare și compătimitoare, sfătuindu-i să aibă răbdare în suferința lor, îngăduită spre încercare, întărire și ispășire. **Cînd acești bolnavi sunt fără ajutoare, să-i ajutăm cu tot ce au nevoie: bani, medicamente, priveghere etc.**
6. **Găzduirea călătorilor, mai ales a celor bolnavi.**
7. **Îngroparea săracilor și a celor pe care nu are cine să-i îngroape** (Efeseni p. 476-505).

Faptele de milostenie **trebuie făcute oricărui om aflat în nevoie**, fără deosebire și interes.

În epoca primară a Bisericii, din veacul apostolic, s-au practicat **agapele creștine sau mesele dragostei creștine**. Spre deosebire de colectă și ofrandă, care erau întîlnite la păgîni, iudei și la popoarele din Orient, **agapa este o formă de milostenie întîlnită numai la creștini, care a luat naștere** în Biserica din Ierusalim.

Cei mai bogați aduceau de acasă la Biserică, hrană, îmbrăcăminte pentru a-i hrăni pe cei săraci și pentru a face milostenie. După ce participau la cultul divin, credincioșii se așezau toți la aceeași masă, unde erau bogați și săraci, bolnavi și sănătoși, stăpîni și robi, copii și bătrîni (Fapte 23.24).

Ofrandele erau darurile aduse de creștini la altar. Acestea puteau consta în pîine, vin, alimente sau orice alte bunuri, destinate slujirii liturgice, preoților slujitori de la altar și săracilor: văduve, orfani, bătrîni, invalizi, prizonieri, condamnați, exilați etc.

Sec. III., 250-325 – Sf. Grigore Luminătorul, Apostolul Armeniei – a construit mănăstiri, în jurul cărora cei săraci și lipsiți de adăpost au primit hrană și un loc de dormit.

În 313 - împăratul roman Constantin I sau Constantin cel Mare, legiferează creștinismul, făcînd responsabilă Biserica de a-i ajuta pe săraci prin donațiile făcute de populație.

Datorită acestei legiferări, în cadrul Bisericii creștine s-au înființat și dezvoltat diverse instituții de asistență socială. Formele de colectare a fondurilor erau: **zeciuiala** (a zecea parte din recoltă sau din venitul obținut), **pîrga** (primele roade din produsele lor), **ofranda, colectele**, legatele (prin testament se lăsa o parte din moștenire săracilor) și **donățiunile** (sume de bani, bunuri imobile și mobile).

330 - 379 - Sf. Vasile cel Mare, arhiepiscop de Cezareea (în Capadocia (350), Turcia de astăzi, **precursorul asistenței sociale creștine, a înființat în anul 370, pe lângă biserici primele locuințe – așezăminte pentru copii, care le oferea diferite servicii de asistență socială.**

În anul 374 inagurează (pe banii proprii) un **complex de spitale, aziluri, școli și case**. Sistemul de asistență socială, de lângă Cezaria Capadochiei, numit „Vasiliada”, cuprindea case de îngrijire a săracilor, un spital pentru leproși, un xenodohion (casă de primire pentru călătorii străini). În „Vasiliada” activau doctori, infirmieri, brancardieri, supraveghetori și oameni de serviciu.

Astfel, a apărut **spitalul**, ca instituție de îngrijire pentru săraci și neputincioși.

Sfîntul Vasile cel Mare este primul care a dus la înființarea instituțională organizată a asistenței sociale, de binefacere completă, unică în felul ei, chiar în istoria creștinismului.

Începînd cu secolul al III-lea al erei creștine Europa a intrat într-un regres demografic.

Popoarele germanice au început să migreze înspre Roma pentru a se afirma pe cîmpul de luptă și a dobîndi prăzi aducătoare de bogăție (vezi tabelui 1).

Violențele, insecuritatea, epidemiile, foametea, războaiele, migrațiile provocau mortalitatea populației. Din 3 copii născuți, 2 decedau. Din 9 femei care nășteau, 2 supraviețuiau. Speranța de

viață era scăzută. Oamenii de peste 40 de ani erau considerați bătrâni. De la 50 de milioane de locuitori, din Europa, în sec. II al Imperiului Roman, s-a ajuns la 30 milioane, în sec. III-IV.

Ignorând foametea, războaiele, epidemiile, **asistența socială continuă să se dezvolte**, datorită legiferării creștinismului și recunoașterii asistenței sociale, ca pe o datorie a statului.

Sec. IV - Sf. Stelian Paflagonul, Ocrotitorul pruncilor și al familiei creștine – creatorul primului centru social creștin pentru copii, bolnavi și suferinzi.

Tabelul 1. Începutul și destrămarea Imperiului Roman, invaziile popoarelor barbare. Popoare în antica țîrzie (anii 303-604-750 e.n.), începutul feudalismului timpuriu

GERMANICE:	DACICE	CELTICE - Celții:
I. Scandinavice:		
- Goții; - Vizigoții -Vandalii: a. Silingii, b. Hasdingii. - Longobarzii; - Gepizii etc.	- geții; - dacii; - tracii; - carpii; - costrobocii; - moeșii etc.	Galii , locuitorii din Franța, Germania, Elveția, Olanda, Belgia, Italia. - Bretonii , peninsula Bretagne (Franța), descendenții vechilor celți, izgoniți din Marea Britanie de anglo-saxoni. Boii - celții din Austria, Slovacia, Ungaria, Cehia. Celții-iberi : Spania, Portugalia
II Anglo-saxonii: Iuții; - Francii; - Frizonii; - Burgunzii etc.		
	TURCICE:	
	- Hunii; - Pecenegii - Cumanii; - Avarii; Tătarii de origine mongolo-turanică	

***Barbarii** – grecii și romanii, numeau astfel popoarele străine, din afara teritoriilor lor. (Persoană) necivilizată, cu purtări grosolane, cu atitudine și comportare inumană, crudă, sălbatică. - Din fr. barbare, lat. barbarus.

***Barbarii** – grecii și romanii, numeau astfel popoarele străine, din afara teritoriilor lor. (Persoană) necivilizată, cu purtări grosolane, cu atitudine și comportare inumană, crudă, sălbatică. - Din fr. barbare, lat. barbarus.

Sec. I-II-III – invazia slavilor, popoarelor germanice. Începe Marea Migrație a Popoarelor. **IV-V, 395 – 476 e.n.:** Sfârșitul Imperiului Roman. Invazia popoarelor germanice. Formarea regatului franc (Germania de azi), vizigot (teritoriul Spaniei actuale) și herul (Italia de azi).

Sec. V-VI – Formarea regatelor germanice suverane: vandalii în Africa, saxonii în Marea Britanie, ostrogoții și longobarzii în peninsula Italică, francii – Galia.

Sec. VI-VII - frigul, foametea expansiunea triburilor turcice, ciuma, migrațiile triburilor mongole spre vest. Imperiul Bizantin suferă în Occident pierderi teritoriale (624 – Spania, 568 – 750 – Italia, 698 – Africa). Creștinismul își întărește pozițiile: papii se aliază cu regii franci și are loc evanghelizarea Britaniei. Dezvoltarea exesivă a satelor, extinderea economiei naturale în detrimentul celei monetare, dezvoltarea formelor autarhice pe teritoriile Germaniei și Franței.

***Barbarii** – grecii și romanii, numeau astfel popoarele străine, din afara teritoriilor lor. (Persoană) necivilizată, grosolană, inumană, crudă, sălbatică. - Din fr. barbare, lat. barbarus.

În secolele IV-V, în cadrul Bisericii creștine, filantropia s-a manifestat sub cele mai diverse forme. **Principalele instituții de asistență socială au fost:**

1. Orfanotrofiile sau orfelinatele, **2. Girocomiile** sau hirocomiile (întemeiate la Constantinopol, de către Elena, mama lui Constantin cel Mare) reprezentau **azile pentru bătrâni și femeile văduve**. Acestea sunt printre primele tipuri de așezăminte sociale înființate de Biserică, deservite de văduvele vîrstnice, fecioare, diaconițe apoi călugărițe. Biserica era obligată să

întrețină văduvele vârstnice, care se dedicau slujirii Bisericii, oferindu-le găzduire și masă. Văduvele sărace, lipsite de mijloace și de obligații de a sluji bisericii, erau ajutate în funcție de posibilități. Mai târziu, pentru **văduvele sărace**, au fost înființate **casele de adăpost**.

3. Partenocomiile, case de adăpost pentru tinerele fete orfane. După o scurtă perioadă de timp, partenocomiile s-au afiliat mănăstirilor de călugărițe, contopindu-se cu ele.

4. Brefotrofiile erau așezăminte pentru **copii mici abandonți**, deservite de văduve și fecioare, care corespund **leagănelor de copii de astăzi**, existând înainte de Constantin cel Mare.

De la îngrijirea individuală și comunitară a micilor copii abandonți, s-a trecut la îngrijirea lor organizată prin case sau așezăminte bisericesti destinate exclusiv adăpostirii și creșterii copiilor găsiți.

5. Xenodohiile sau **xenoanele** - **case de oaspeți** pentru primirea străinilor.

6. Noscomiile – **spitalele**.

7. Ptohiile, ptohotrofiile sau **ptohocomioanele** erau azile pentru persoanele nevoiașe.

8. Gherontocomiile erau azile pentru persoanele vârstnice. Casele pentru săraci aveau și câte o clinică, folosită, pentru adăpostirea bătrânilor.

9. Alte instituții filantropice includ **casele de corecție, casele pentru orbi** (numite *typhlocomion*) și **cimitirele pentru străini și localnici săraci** (*xenotapheia*).

Administrarea tuturor așezămintelor de asistență socială o avea episcopul sau clerul local, ajutat de diaconi și de alți clerici inferiori și, mai ales, de economii bisericilor.

Asociațiile caritabile au luat naștere în Biserică. Prima corporațiune caritabilă se ocupa de **îngroparea morților**. Potrivit doctrinei creștine, **trupurile trebuiau înmormântate în chip deosebit, de persoane anume**, însărcinate cu aceasta. Acestea erau numite *vespillones* și erau socotite în rândul slujitorilor Bisericii. **Parabolanii** sunt o altă **asociație bisericească**, care a luat **naștere în crudele epidemii din veacul al treilea**, la îndemnul Episcopului Dionisie al Alexandriei, pentru a-i ajuta pe cei căzuți pradă bolilor contagioase. La fel, și mănăstirile ajutau pe cei săraci, copiii orfani, bolnavi, etc.

Bibliografie

1. Anghelescu, Nadia, Introducere în Islam, Editura Enciclopedică, București, 1993.
2. Bocancea, Cristian, Neamțu, George, Elemente de asistență socială, Polirom, Iasi, 1999.
3. Coranul (traducere: George Grigore), Herald, București, 2010.
4. Henri-Irénée, Marrou, Biserica în antichitatea târzie, Universitas-Teora, București, 1999.
5. Patrick, J., Geary, Merovingienii, Europa înainte de Carol cel Mare, Tîrgoviște, 2009.
6. Sedgwick, Marc, Islamul și musulmanii, Editura Niculescu, București, 2010.